

УДК 316.354:330.526.39(477)

Стрельнікова О.О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В м. ХАРКОВІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано особливості залучення громадян до добродчинної діяльності на регіональному рівні. Основну увагу приділено формам участі населення у добродчинності, а також визначено реальний ступінь залучення громадян до будь-яких видів суспільно-корисної діяльності.

Ключові слова: добродчинна діяльність, соціальний інститут добродчинності, особливості залучення громадян до добродчинності.

В статтє проанализированы особенности участия граждан в благотворительной деятельности на региональном уровне. Основное внимание уделено формам участия населения в благотворительности, а также определена реальная степень вовлечения граждан в любые виды общественно-полезной деятельности.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, социальный институт благотворительности, особенности участия граждан в благотворительной деятельности.

The article analyzes the features of citizen involvement in charitable activities at the regional level. Special attention is given to the forms of public participation in charity, and also the actual involvement of the citizens in any kind of public benefit activities.

Key words: charitable activities, social institution of charity, features of citizen involvement in charity.

Відродження в сучасному українському суспільстві добродчинної діяльності актуалізує потребу у науковому вивченні та осмисленні цього явища — його сучасних форм та перспектив розвитку. Інституціоналізація та професіоналізація некомерційного сектора, формування системних підходів до добродчинної діяльності визначають нові актуальні напрями та об'єкти досліджень. Ними стають ступінь залучення громадян до добродчинної діяльності, соціальна мотивація поведінки тих, хто надає добродчинну допомогу, ефективність діяльності добродчинних та громадських організацій, комплексні регіональні дослідження добродчинної діяльності тощо.

Мета цієї статті полягає у дослідженні особливостей участі громадян у добродчинній діяльності, визначенні реального ступеня

залучення до такої діяльності та у наданні характеристики можливій подальшій участі населення у доброчинності.

Одним із головних показників підтримки функціонування соціального інституту доброчинності в українському суспільстві є реальне залучення населення до різноманітних форм доброчинної та суспільно-корисної діяльності як у складі певних організацій, так і приватним чином. Під час проведення соціологічного дослідження «Ставлення харків'ян до розвитку доброчинної діяльності у регіоні», здійсненого за участі автора співробітниками кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2010-2012 рр.) [2], була реалізована спроба виміряти ступінь реальної участі населення у благодійній діяльності, що реалізується у наступних формах: виконання певної роботи (як фізичної, так і нефізичної, враховуючи надання підтримки будь-якого виду, консультацій тощо) і збір коштів та надання пожертв (фінансових, матеріальних, натуральних тощо).

Тією чи іншою мірою до суспільно корисної діяльності долучалися 44% респондентів. Однак, за результатами аналізу, на сьогоднішній день найбільш розповсюдженою є участь у доброчинній діяльності приватним чином чи у складі неформальних груп (55% опитаних зазначили, що беруть участь у доброчинності разом із друзями, знайомими та колегами; 42% – особисто чи разом із родиною). До участі у благодійній діяльності у складі доброчинних та громадських організацій долучається 12% опитаних, у складі релігійних чи політичних організацій – 3% та 2%, відповідно.

Аналіз «включених» до благодійної діяльності громадян (тих, хто під час інтерв'ю зазначив, що брав чи бере участь у доброчинній діяльності будь-яким чином) засвідчив, що серед них у більшій кількості, ніж у цілому по масиву, наявні жінки, особи з вищою або неповною вищою освітою, працівники державних підприємств у сфері науки, освіти та ЗМІ, які обіймають керівні посади та є матеріально забезпеченими. Слід зазначити, що дані відмінності невеликі (ніж у цілому по масиву), й соціально-демографічний портрет тих, хто брав чи бере участь у доброчинній діяльності будь-яким чином, не має чітко виражених особливостей.

Згідно з результатами дослідження, переважна більшість респондентів (79%) визначає власне ставлення до доброчинної діяльності як позитивне. Можна припустити, що на формування позитивного ставлення до благодійної діяльності впливає готовність (бажання) респондентів брати участь у доброчинності у майбутньому. 11% опитаних байдуже ставляться до благодійної діяльності в

українському суспільстві, 8% – не визначилися зі ставленням до доброчинності. Ця підгрупа (до її складу входять респонденти, які байдуже ставляться або не визначилися зі ставленням до функціонування доброчинності у сучасному українському суспільстві; кількість таких респондентів склала 19%) становить собою потенційний людський ресурс, який через формування позитивного ставлення до благодійної діяльності можна залучити до активної доброчинної діяльності.

3% мають чітко виражене негативне ставлення до благодійної діяльності. Серед цих респондентів переважають чоловіки, які зайняті на підприємствах у сфері будівництва, промисловості, у сфері транспорту та зв'язку, у сфері торгівлі, громадського харчування, ЖКГ та побутових послуг, які мешкають у м. Харкові більше 10 років (або завжди проживали у цьому місті). Негативне ставлення цієї частини опитаних громадян до доброчинної діяльності здебільшого зумовлене тим, що вони мали досвід участі у «примусовій» доброчинності. Приблизно 52% із них зазначили, що їх зобов'язали до заняття доброчинною діяльністю керівництво, органи місцевого самоврядування, певні обставини (оплата медичного обслуговування чи ремонту в освітніх закладах під виглядом доброчинних внесків) тощо.

Серед тих, хто активно залучається до доброчинності, приблизно третина робила це декілька разів (38%), майже стільки ж громадян (35%) займаються такою діяльністю час від часу. Досить незначна кількість респондентів (8%) визначає свою участь у доброчинній діяльності як постійну. Визначення періодичності заняття доброчинною діяльністю передбачалося і під час реалізації дослідження, що здійснювалося Соціологічною групою «Рейтинг» [1]. Зокрема опитаним було поставлено запитання «Ви займаєтесь чи займалися раніше благодійністю?». Приблизно 39% українців зазначили, що беруть або брали участь у доброчинній діяльності, 2% громадян займаються доброчинністю майже щотижня, 5% – як мінімум раз на місяць, по 16% – займаються доброчинною діяльністю декілька разів на рік або займалися нею з тією ж періодичністю у минулому [1]. Серед українців, які не брали та не беруть участь у доброчинній діяльності, у дещо більшій кількості, ніж у цілому по масиву, наявні особи, які проживають у містах на Сході країни, неодружені чоловіки 18-29 або 30-39 років, які мають початкову, неповну та загальну середню освіту та є матеріально незабезпеченими.

Виходячи з результатів дослідження, можна дійти висновку, що механізм залучення до участі у доброчинній діяльності в м. Харкові,

як і в Україні в цілому, є неефективним. Приблизно четверта частина опитаних громадян (28%), які займаються доброчинністю, зазначили, що долучилися до такого заняття через власні життєві орієнтації, 24% приєдналися до благодійної діяльності випадково, на рішення взяти в ній участь 23% респондентів уплинула думка інших людей (перш за все рідних, близьких, друзів, знайомих, колег по роботі тощо).

Що стосується так званої «примусової» доброчинної діяльності, то досить великим є відсоток тих громадян (17%), кого дійсно, за їхніми словами, змусили взяти участь у доброчинній діяльності. Стільки ж респондентів (17%) наголосили, що беруть участь у тих видах доброчинної діяльності, якими їх зобов'язують займатися керівництво доброчинної організації, інші члени доброчинної організації тощо. 41% опитаних, які не виражають бажання (готовності) займатися доброчинною діяльністю у майбутньому, взяли участь у так званій «примусовій» доброчинній діяльності. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що на бажання покинути заняття доброчинністю впливає досвід недобровільної участі у такій діяльності.

У контексті тенденцій розвитку громадянського суспільства головною ознакою доброчинної діяльності є її добровільний характер. Добровільність рішення стосовно перерозподілу ресурсів із доброчинною метою є сутнісною характеристикою благодійної діяльності. Спираючись на це, необхідним під час дослідження потенціалу доброчинної діяльності у сучасному українському суспільстві стає пошук тих умов, що сприятимуть доброчинній активності, розкриттю потенціалу доброчинної діяльності, що його мають люди, які мешкають у конкретному регіоні або державі в цілому. Світовий досвід свідчить про те, що до умов, які сприяють активізації доброчинної діяльності, належить її інституціоналізація, розвиток інфраструктури доброчинності.

Аналіз «включених» до благодійної діяльності громадян (тих, хто зазначив, що брав чи бере участь у доброчинній діяльності будь-яким чином) засвідчив, що продовжувати займатися доброчинністю у майбутньому збирається близько 71%. Майже кожний дванадцятий із цих респондентів (8%) негативно відповів на таке запитання, приблизно така ж кількість громадян (8%) напевно не візьмуть участь у благодійній діяльності. З урахуванням тих, кому важко визначитися з відповіддю (їх у даному випадку нараховується 13%), досить значна кількість громадян, які брали чи беруть участь у доброчинній діяльності, не збирається займатися доброчинністю у майбутньому.

Група тих, хто твердо висловлює готовність продовжити брати участь у доброчинній діяльності (19%), має певні соціально-

демографічні особливості. У ній більше, ніж у цілому по масиву, наявні жінки, працівники підприємств державної форми власності, матеріально забезпечені люди, що мешкають у м. Харкові більше 10 років (або проживали тут завжди).

Робота із залучення громадян до активної участі у добродійній діяльності повинна реалізовуватися з урахуванням даних про ті фактори, які мотивують/демотивують населення займатися добродійністю. Інституціоналізація добродійної діяльності, здебільшого, детермінована низкою чинників: активною життєвою позицією («для мене важливо взяти участь у суспільно значущій справі»); прагненням соціальної справедливості, проявом християнського милосердя («мені прикро, що нужденні покинуті напризволяще»); наявністю любові до людства, поваги до гідності, готовністю сприяти зростанню такої поваги («надаючи допомогу, я стаю більш духовно розвиненим, моральнішим»); прагненням до реалізації потреби у визнанні та самоактуалізації; наявністю знайомих людей, які беруть участь у добродійній діяльності; бажанням використати цю діяльність з метою кар'єрного зростання тощо.

Під час реалізації дослідження нами було висунуто гіпотезу про те, що чоловіків та жінок спонукають до участі у добродійності дещо різні чинники. Так, для чоловіків (особливо молодих) у процесі залучення до активної добродійної діяльності важливу роль відіграють такі чинники-мотиви, як можливість реалізувати потребу у визнанні та самоактуалізації («я хочу бути відомим», «я хочу сподобатись», «це модно») та реалізувати власні кар'єрні амбіції («це сприяє кар'єрному зростанню»). Жінок до участі у благодійній діяльності, у першу чергу, спонукає співчуття до об'єкта добродійної допомоги («мені прикро, що нужденні покинуті напризволяще»), наявність моральних установок («надаючи допомогу, я стаю більш духовно розвиненим, моральнішим») та присутність так званого «значимого іншого» («мої знайомі беруть участь у добродійності»).

Дослідження передбачало і спробу виявити ті чинники, що впливають (чи можуть вплинути) на рішення не брати участі у добродійності. Майже кожний третій опитаний (34%) посилався на недостатню кількість коштів як основну причину неучасті у добродійній діяльності, досить значна частина громадян (24%) убачала причиною власної неучасті недосконалість механізму надання допомоги («я маю сумніви стосовно того, що моя допомога дійде до отримувача»), 15% громадян — недовіру до отримувачів добродійної допомоги («я підозрюю отримувачів добродійної допомоги у шахрайстві»), а 11% опитаних вважали, що добродійність лише розбещує отримувачів, а не вирішує проблеми.

За матеріалами дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» 59,3% українців зазначили, що не візьмуть участі у доброчинності через власні фінансові можливості, 16,3% – неусвідомлення необхідності надавати будь-яку доброчинну допомогу, 10,4% – через брак інформації про тих, кому доброчинна допомога потрібна [1]. Серед тих, хто основним демотивуючим чинником зазначив «мої фінансові можливості», переважають жінки 60 років і старші, вдови, які мають загальну середню освіту та мешкають у селах на Заході країни [1].

Що стосується тих, хто «включений» до благодійної діяльності (бере участь у цій діяльності), то респонденти серед чинників, що демотивують, найчастіше називали недостатній рівень добробуту (22%), недосконалість механізму надання доброчинної допомоги (20%), високий рівень недовіри до отримувачів доброчинної допомоги (19%) тощо. Досить негативне значення для подальшого функціонування соціального інституту доброчинності має наявність у «включених» громадян намірів перестати займатися благодійною діяльністю. Приблизно 70% опитаних називали чинники, що впливають (або можуть вплинути) на їхнє рішення не продовжувати брати участь у доброчинній діяльності. Досить велика частина (48%) тих, хто зневірився у доброчинності, але не визначився з тим, які саме чинники демотивують. Таким чином, можна говорити про те, що у масовому сприйнятті українського населення поєднуються підозра відносно тих, хто надає доброчинну допомогу, й отримувачів доброчинної допомоги та прагнення стимулювати їхню подальшу активність. Це здебільшого пояснюється відсутністю достовірної інформації та відбиває периферійне положення тематики доброчинності у суспільній свідомості.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що в сучасній Україні простежується наслідування форм доброчинності, які виникли у попередні періоди історії українського суспільства під впливом соціально-економічних та соціально-психологічних факторів. Слід відзначити, що специфіка доброчинної діяльності на регіональному рівні обумовлена як впливом загальних тенденцій розвитку доброчинності, що притаманні українському суспільству в цілому, так і впливом тих тенденцій, які проявляються на рівні окремого регіону та обумовлені його специфікою. На сучасному етапі інституціоналізації доброчинності в Україні населення демонструє здебільшого позитивне ставлення до даного виду соціальної діяльності. Однак присутній досить високий ступінь недовіри громадян до діяльності доброчинних та громадських організацій, що функціонують у сучасному суспільстві, який пояснюється високим

рівнем непоінформованості населення щодо їхньої діяльності. Інші причини такої недовіри полягають у втраті традицій доброчинності та у низькому рівні соціальної активності громадян, які здебільшого орієнтовані на вирішення власних соціально-економічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благодійність по-українськи // Соціологічна група «Рейтинг»: 11-18 гр. 2010р.: результати соціологічного дослідження. – К., 2011. – 23 с.

2. Стрельнікова О.О. Інституціоналізація доброчинної діяльності в умовах сучасного українського суспільства: дис. ... канд. соціологічних наук: спец. 22.00.04 / Стрельнікова Олена Олександрівна. – Харків, 2012. – 212 с.